

Styczeń 2022 r.

W tekście zostały wyrażone osobiste poglądy autora. Nie należy ich utożsamiać z poglądami Instytutu Strategii 2050.

Marek Uszko**Stan aktualny**

Ministerstwo Aktywów Państwowych (MAP) w ramach programu rządowego dotyczącego transformacji sektora elektroenergetycznego zakupi dla Skarbu Państwa (SP) aktywa węglowe, które znajdą się w Narodowej Agencji Bezpieczeństwa Energetycznego (NABE) – sprawa dotyczy 70 bloków energetycznych na węgiel oraz kopalń węgla brunatnego. Restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego (GWK) przebiegać będzie wg odrębnych zasad – zgodnie z ustaleniami zawartymi w umowie społecznej z dn. 28 kwietnia 2021 r.¹ wynegocjowanej ze stroną społeczną, związkami zawodowymi (ZZ) działającymi w branży. Umowa ta, aktualnie oczekuje na prenotyfikację Komisji Europejskiej. Umowa społeczna określa zasady funkcjonowania, subsydiowania i wygaszania kopalń węgla kamiennego (KWK) w okresie do 2049 roku. Przedmiotowa umowa dotyczy tylko kopalń węgla kamiennego wydobywających węgiel energetyczny². Najważniejsze ustalenia zawarte we wspomnianym dokumencie dotyczą:

- gwarancji pracy do emerytury dla obecnie zatrudnionych pracowników,
- możliwości skorzystania z urlopów przedemerytalnych i jednorazowych odpraw,
- uzgodnienia harmonogramu likwidacji KWK do 2049 roku,
- sposobu indeksacji płac podczas procesu restrukturyzacji (stopniowej likwidacji) kopalń.

¹ Umowa dotycząca transformacji sektora górnictwa węgla kamiennego oraz wybranych procesów transformacji województwa śląskiego, <https://solidarnoskatowice.pl/wp-content/uploads/2021/04/Umowa-Spoleczna.pdf>, witryna NSZZ "Solidarność" Regionu Śląsko-Dąbrowskiego, dostęp 10.12.2021

²Kopalnie Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. wydobywające węgiel koksowy stosowany do procesów hutniczych nie zostały objęte umową.

Z punktu widzenia mechanizmów osłonowych oraz działań ograniczających negatywny wpływ restrukturyzacji (praktycznie likwidacji) kopalń węgla kamiennego dla rynku pracy (szczególnie dla województwa śląskiego), umowa społeczna zawiera korzystne rozwiązania w większości wzorowane na Programie Restrukturyzacji Górnictwa Węgla Kamiennego na lata 1998 - 2002. Niezwykle trudno założyć, że prenotyfikacja umowy społecznej przez Komisję Europejską nastąpi bez wprowadzenia w jej treści istotnych zmian, w szczególności dotyczących harmonogramu likwidacji kopalń. Należy oczekiwać, że jej realizacja przebiegać będzie w kontekście gry interesów wynikających z konieczności realizacji przez Polskę programów klimatycznych, silnej pozycji związków zawodowych działających w górnictwie oraz ingerencji lokalnych polityków w decyzje personalne kierownictw kopalń i spółek węglowych.

Uzasadnienie powyższej tezy. Silna pozycja związków zawodowych w górnictwie węgla kamiennego (GWK) w Polsce.

Rosnące wymagania związane z koniecznością ograniczenia emisji gazów cieplarnianych w sposób bezpośredni wpłyną na przyspieszenie terminu likwidacji bloków węglowych, a pośrednio na terminy likwidacji poszczególnych kopalń węgla kamiennego. Prawdopodobieństwo utrzymania terminów likwidacji kopalń uzgodnionych w umowie społecznej jest w mojej ocenie bliskie zeru. Taka ocena jest pochodną wiedzy na temat kierunku rozwoju polityki klimatycznej w UE, świadomości zmian zachodzących w systemach energetycznych państw zachodnich oraz znajomości stanu technicznego polskich kopalń. Świadomość takiej sytuacji obie strony umowy społecznej miały już w momencie jej podpisywania. Przyspieszenie terminów (harmonogramu) likwidacji GWK nie uzyska akceptacji związków zawodowych. Utrzymanie spokoju społecznego będzie dużym problemem dla zarządzających branżą. Przerzucanie winy na „złą” Brukselę nie wiele pomoże.

Stanowisko związków zawodowych miało i będzie mieć kluczowe znaczenie dla decyzji dotyczących tej branży. Strona społeczna była i jest na bieżąco informowana o sytuacji ekonomicznej poszczególnych kopalń, spółek węglowych oraz całej branży. Kompetencje liderów ZZ są wystarczające do merytorycznej i rzeczowej oceny kondycji branży, sytuacji konkretnych GWK i spółek węglowych. Niestety większość działań inicjowanych przez górnicze ZZ zmierza do jednego celu, jakim jest wydobywanie węgla w danej kopalni do wyczerpania jej zasobów bez względu na wyniki ekonomiczne, wzrost zagrożeń naturalnych i uwarunkowania rynkowe.

Takie działania ZZ są realizowane równoległe z ich 100% skutecznością w zakresie walki o kwestie płacowe i zachowanie przywilejów dotyczących pracowników branży - zgodnie z obowiązującą w tym sektorze maksymą: „zyski nasze – straty wasze”. **Istotnym problemem - specyficznym dla GWK - są nieformalne naciski liderów ZZ i lokalnych polityków wpływających na decyzje personalne podejmowane zarówno na szczeblu kopalń, jak i spółek, a nawet ministerstw. Decyzje podejmowane tą drogą nieraz wykraczają daleko poza zakres zapisów Ustawy o związkach zawodowych czy uprawnień rad pracowniczych³. Każda władza kupowała sobie spokój społeczny w górnictwie – układając się z liderami ZZ – kosztem odkładania koniecznych reform oraz odwołując osoby kierownictwa, które podejmowały racjonalne działania lub nie pozwalały na podporządkowanie się liderom ZZ. Realizowane po 2002 roku reformy górnictwa węgla kamiennego sprowadzały się w praktyce do zmian organizacyjnych.** Tempo realizacji działań restrukturyzacyjnych po 2002 roku było hamowane poprzez działania właścicielskie – krótkotrwała koniunktura na rynku sprzedaży węgla powodowała zatrzymanie działań restrukturyzacyjnych, zwiększenie nakładów inwestycyjnych, otwieranie wcześniej zamkniętych szkół górniczych oraz tworzenie nierealnych planów budowy nowych kopalń.

Uzasadnienie konieczności zmiany zapisów umowy społecznej - **w szczególności przyspieszenia harmonogramu likwidacji kopalń** - w takim otoczeniu faktycznym to największe wyzwanie dla zarządzających branżą. Dotarcie z merytoryczną informacją dotyczącą przyszłości danej kopalni oraz propozycją zatrudnienia i pakietu socjalnego bezpośrednio do załóg górniczych to kluczowe zadanie stojące przed zarządzającymi.

³ PAP: *Górnictwo: Związkowcy z JSW zarzucają politykom destabilizację spółki*, <https://nettg.pl/gornictwo/175009/zwiazkowcy-z-jsw-oskarzaja-politykow-o-destabilizacji-spolki/set/page/2> dostęp 10.12.2021

Podsumowanie

1. Umowa społeczna z 28 kwietnia 2021 r., która w praktyce jest programem stopniowej likwidacji kopalń węgla kamiennego, zawiera istotne dla pracownika gwarancje – zatrudnienia, alokacji, przekwalifikowania, odprawy. **Uwarunkowania zewnętrzne spowodują konieczność przyspieszenia działań restrukturyzacyjnych, co będzie wymagało szerokiej akcji informacyjnej oraz prawdopodobnie zwiększenia atrakcyjności propozycji pakietu socjalnego dla załóg górniczych.** Co zamiast górnictwa w perspektywie najbliższych 15 lat? Aktualnie trwają negocjacje ZZ z Ministerstwem Rozwoju w sprawie Ustawy o funduszu transformacji Śląska – jest to jedno z ustaleń umowy społecznej. Niestety doświadczenia z realizacji takich programów, np. w regionach górniczych w Niemczech i Wielkiej Brytanii zostawiły trwałe negatywne skutki. W aktualnych uwarunkowaniach gospodarczych kraju to jest bardzo duże wyzwanie. Doświadczenia z realizacji wcześniejszych programów dla Śląska są fatalne. To powinno zmobilizować wszystkie strony dialogu społecznego do merytorycznej współpracy.
2. Tempo (harmonogram) likwidacji kopalń w pierwszej kolejności powinno wynikać z tempa likwidacji konkretnych bloków energetycznych zasilanych węglem – konieczna jest realna polityka energetyczna do 2050 r. Decyzje o sposobie likwidacji poszczególnych kopalń powinny wygenerować i podjąć zarządy spółek węglowych, do których należą dane kopalnie – uwzględniając obiektywne kryteria techniczno-ekonomiczne oraz narzędzia gwarantowane w programie rządowym. Oczywiście decyzje te poprzez rady nadzorcze nadal kontroluje rząd. Konieczne będą gwarancje wsparcia dla kierownictwa spółek węglowych oraz kopalń podczas realizacji programu.
3. Nowa struktura organizacyjna branży na czas likwidacji powinna gwarantować transparentne przepływy środków publicznych. Bardzo ważną rolę ma do spełnienia Spółka Restrukturyzacji Kopalń S.A.
4. Należy uwzględnić lokalne uwarunkowania społeczne – np. liczba kopalń w konkretnym powiecie, mieście, regionie. Konieczne jest nawiązanie współpracy ze Stowarzyszeniem Gmin Górniczych w Polsce. Partnerski dialog z władzami samorządowymi Górnego Śląska to jeden z kluczowych warunków udanego procesu transformacji terenów górniczych.

5. Należy uwzględnić interesy firm okołogórnicznych, które nie mogą kolejny raz stracić na transformacji górnictwa – konieczna jest współpraca m. in. z Górnictwą Izbą Przemysłowo-Handlową.
6. Zakres planowanych w programie restrukturyzacji działań oraz ryzyka, które mogą wystąpić podczas jego realizacji wymagają powołania interdyscyplinarnego zespołu ekspertów, który powinien realizować ten program w formie zarządzania projektem – z komitetem strategicznym, dyrektorami podprojektów itd.

Marek Uszko: Absolwent Politechniki Śląskiej w Gliwicach Wydział Górnictwa i Geologii. W branży od 1983 r. W Zarządzie Kompanii Węglowej S.A. w Katowicach w latach 2003-2006 i 2008-2014.